

KETTŐS VETÍTÉS

BÓDY GÁBOR és JELES ANDRÁS
műveinek összehasonlító elemzése
KONFERENCIA

Grand Café, 2007. november 8–10.

KETTŐS VETÍTÉS

BÓDY GÁBOR és JELES ANDRÁS
műveinek összehasonlító elemzése
K O N F E R E N C I A

*A képek végtelen jelentésekre nyíltak.
A világ határtalanul vonzó és fenyegető, biztató
és óvatosságra intő, megfejtetlen látványkehely.*

Bódy Gábor

A filmkép egy hely, abonnan ismeretlen tájakra elláthatunk.
Jeles András

Bódy Gábor és Jeles András alkotásai a film és a színház mibenlétét, határait feszegető kérdések elé állítanak. Bódynál a film az analitikus tekintet tárgyává válik, a filmkép a vizuális nyelv szerkezetéről és működéséről árulkodik. Jelesnél a kép a képzetnek adja át a helyét, hogy így valami titokzatos és varázslatos nem-láthatót jelenítsen meg. A film mindkettőjükénél egy kimeríthetetlen, végtelen bázist képez.

A 2006-os „Szunnyadás” című, Erdély Miklósról rendezett szegedi konferencia folytatásaként a 2007. november 8. és 10. között zajló szakmai rendezvény célja továbbra is a magyar filmtörténet és filmelméleti gondolkodás feltérképezése, elemző-értelmező megközelítése. Bízunk benne, hogy e két alkotó munkáinak egymásra vetítése újabb szempontokkal bővíti majd a filmművészeti hagyomány és a jelen egymásba kapcsolódó történetének vizsgálatát.

Tisztelettel meghívjuk és szeretettel várjuk a rendezvény szakmai és kísérő programjaira!

www.jeles-body.hu

BÓDY GÁBOR és JELES ANDRÁS műveinek összehasonlító elemzése

A Szegedi Tudományegyetem Filmelmélet és Filmtörténet programja, a Kép-Szín-Ház Alapítvány és az Apertúra Szakfolyóirat (www.apertura.hu) pályázatot hirdetett *Bódy Gábor és Jeles András* műveinek összehasonlító vizsgálata témakörben. A dolgozatokat szakmai zsűri bírálta el, felkért tanácsadóink *Gelencsér Gábor* és *Varga Balázs*. A legjobbnak ítélt munkákat a szerzők a 2007. november 8–10-e között Szegeden megrendezésre kerülő szakmai konferencia keretében mutatják be. A figyelemre méltó dolgozatokat az Apertúra közzéteszi.

A konferencia helyszíne a KÉP-SZÍN-HÁZ Alapítvány által működtetett Grand Café art-mozi és kávézó.

Témajavaslatok voltak:

- 1. Jelentéstulajdonítások...** (Bódy Gábor és Jeles András művészet-e filmelméleti írásainak, illetve jegyzeteinek tükrében)
- 2. Feddhetetlen-e a dokumentarizmus?** (Bódy Gábor: *Hol a valóság?* és Jeles András *Teória és akció* című írásának összevetése és/vagy kritikai elemzése)
- 3. A szituációs dokumentarista módszer** (Bódy Gábor: *Ifjvezetők* – Jeles András: *Meghallgatás*)
- 4. Az experimentális dokumentarizmus** (Bódy Gábor: *A harmadik* – Jeles András: *Montázs*)
- 5. A kisjátékfilm forma** (Bódy Gábor: *Hogyan verekedett meg Jappe és Do Escobar után a világ?* – Jeles András: *Töredék*)
- 6. Experimentális eszközök Bódy és Jeles első játékfilmjében** (*Amerikai anzix – A kis Valentino*)
- 7. Kozmikus szemek: Bódy és Jeles világvíziói** (*Nárcisz és Psyché – Angyali üdvözet*)
- 8. Hagyományos narratív és műfaji sémák dekonstrukciója** (*Kutya éji dala – Álombrigád*)
- 9. Kép-hang-szöveg: a „függőleges montázso” Bódy és Jeles filmjeiben**
- 10. Színházi rendezések és színházi látásmód Bódy és Jeles művészetében**
- 11. Műhelymunka és szerzői életműépítés. Bódy Gábor és Jeles András BBS-filmjeinek gyártástörténeti elemzése**
- 12. Iskolákon túl, iskolák nélkül. Bódy Gábor és Jeles András recepciótörténete**
- 13. Irodalmi kapcsolatok és adaptációs stratégiák Bódy Gábor és Jeles András életművében** (*Hogyan verekedett meg Jappe és Do Escobar után a világ?*, *Nárcisz és Psyché – Angyali üdvözet*, *Senki földje*)

Program

November 8., csütörtök

- 13.00 Megnyitó. A pályamunkákat **Varga Balázs** értékeli.
- 13.30 Plenáris előadás: **Gelencsér Gábor**: „*Esszenciák összezsindülése*”. *Bódy, Jeles és a magyar filmtörténeti hagyomány*
- 14.30 Kávészünet
- 15.00 *Experimentum, batárátlépések*. Szekció előadások (Moderátor: **Varga Balázs**)
- 15.00 **Pieldner Judit**: *Ellenfilmek párbeszéde. Kutya éji dala – Álombrigád*
- 15.30 **Gregus Zoltán**: *Árnyképek. A kinematografikus rögzítés sajátosságai a Kutya éji dala és az Angyali üdvözlés tükrében*
- 16.00 **Rumann Gábor**: *Kísérleti film vagy ars poetica? Az Egy bagattell és a Meghallgatás összehasonlító elemzése*
- 16.30 **Fám Erika**: *Filmjel és mágia. Bódy Gábor és Jeles András filmelméleti kísérletei*
- 18.00 *A kinematográfus jeltudatossága*. Bódy Gábor Egybegyűjtött írásai (Budapest, Akadémiai Kiadó, 2006.) A kötet szerkesztőjével, **Zalán Vincével Füzi Izabella** beszélget.
- 19.30 *Kortársunk: Bódy Gábor* (pódiumbeszélgetés): **Báron György, Csaplár Vilmos, Szilágyi Ákos, Vidovszky László**. Beszélgetőtárs: **Forgách András**.
A beszélgetés után élőzenés barátkozás a kávézóban. A mozi-teremben Bódy és Jeles rövidfilmek vetítése.

November 9., péntek

- 10.00 Plenáris előadás: **Schuller Gabriella**: *Bódy Gábor és Jeles András színházi rendezései*
- 11.00 Kávészünet

- 11.30 „Az ember létezéséről a színház beszél, nem a film.” Szekció előadások (Moderátor: **Schuller Gabriella**)
- 11.30 **Kiss Attila:** *A kinematográfiai szike: Bódy Gábor anatómia-színháza*
- 12.00 **Kérchy Vera:** *Jeles András élő marionettszínháza*
- 12.30 **Kovács Flóra:** *A „teátrális lény” megjelenése Jeles András és Bódy Gábor színházszemléletében*
- 13.00 Ebédszünet
- 14.30 **Perovics Zoltán:** *A Metanoia lomtár* című kiállításának megnyitója a REÖK-palotában. A kiállítást megnyitja **Jeles András**
- 16.00 „Az anyag legmélyebb, legtitokzatosabb tulajdonságai”. **Jeles Andrással Báron György** beszélget.
A beszélgetés után Jeles ősbemutató: *Következik a következetlenség*
- 20.00 A Hólyagcirkusz *Kedves ismerősök* című előadásának (rendezte: Jeles András) zenei anyagát bemutatja a társulat

November 10., szombat

- 9.30 Plenáris előadás: **Müllner András:** *Lingvisztikai fordulat vs. kreatív szemiotika*
- 10.30 Kávészünet
- 11.00 *Dokumentum: fikció – „Vizuális tánc a tudat batárszélein”.* Szekció előadások (Moderátor: **Müllner András**)
- 11.00 **Török Ervin:** *Nyomvétel, túldetermináció és a véletlen eseményei. Gesztusszínház (A harmadik és a Montázs)*
- 11.30 **Tóth Zoltán:** „Kettős vetítés”. *Jeles András: Montázs (1979)*
- 12.00 **Deák-Sárosi László:** *Az imaginárius formái Bódy Gábor és Jeles András elméleti írásai és filmjei alapján*
- 12.30 **Farkas Tamás:** *Munkás és „munkás” interferenciája. Az Álombrigád mint „szétreflektált” film/színház*
- 13.00 Zárszó

November 9., péntek, 20 óra

„... élve nem érezzük a túlevőt,
nem élve éreznénk talán,
de mint a fogatlan eb,
elment a kedvünk.”

(Jeles András: *Az idióta zöngeményei*)

Kedves ismerősök

Jeles András és a Hólyagcirkusz Társulat közös darabja

Szereplők: **Csák Zsolt, Eszes Fruzsina, Homonnai Katalin, Lukin Zsuzsanna, Nádasi László, Rácz Attila, Szabó Domokos, Szőke Szabolcs, Tóth Evelin, Váradi Gábor**, zene: **Szőke Szabolcs**, díszlet: **Perovics Zoltán**, jelmez: **Bánki Róza**, rendező: **Jeles András**

A Grand Cafében a társulat a darab zenei anyagát adja elő.

2006 szeptemberétől a *Hólyagcirkusz Társulat* állandó játszási helye a *Merlin Színház*. Közös bemutatójuk kapcsán a szexuálpatológia terepére nyerhetünk tartalmi bepillantást. Gondosan adagolt jelenetek során kerülnek terítékre a legkülönfélébb pszichopatológiai esetek, amelyek *Krafft-Ebing* német szexuálpatológus, több nyelven megjelent, híres könyvéből valók. Különös sorsok villannak fel és a kifinomult zenei világ szinte apateozisát adja az emberi nyomorúságnak és esendőségnek. A *Kedves ismerősök* cím egyszerre utal a *Jeles András* által írt dalszöveg kezdősorára és arra a momentumra, hogy a közönség soraiban mindig találhatunk olyanokat, akik érintettek lehetnek az általunk előadott történetek szempontjából.

A *Hólyagcirkusz Társulat* egyedülálló formanyelve immáron védjeggyé vált. Előadásai a kamara-opera, a cirkusz, a performance, a zenés dráma és a különös hangszerekből álló látvány-színház határmezsgyéin egyensúlyoznak.

„A *Szőke Szabolcs* jegyezte és részben előadta bús, lélekgyöttrő muzsika több akar lenni egyszerű, atmoszférateremtő háttérzenénél. A látszólag véletlen zörejek, a lényegtelennek tűnő hangeffektusok – mint a *Hólyagcirkusz* korábbi előadásainál – itt is jelentésesek, hiszen viszonylag kevés szöveg hangzik el a kétórás előadásban.” Jászay Tamás

www.holyagcirkusz.hu

Szilágyi Lenke kiállítása

A kávézóban látható **Szilágyi Lenke** kiállítása Jeles András színházi rendezéseiről. A kiváló fotóművész képei *A mosoly birodalma*, *a Cselédek*, *a Kleist balott*, *A nevető ember* és *a Kedves ismerősök* című előadásokon készültek.

November 9., péntek, 14.30

Perovics Zoltán

Metanoia lomtár

című kiállításának megnyitója a Reök Palotában

Megnyitja: **Jeles András**

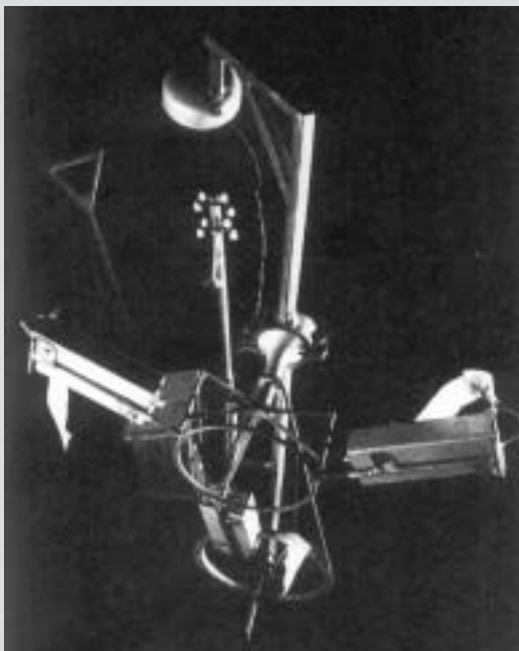
A konferenciához magától értetődően, törvényszerűen kapcsolódik ez a kiállítás, melyen Peró *Metanoia* előadásainak díszleteiből, azok tárgyi és látványvilágából kaphatunk részleteiben is teljes képet. Szó szerint az enyészetből mentjük ki ennek az alkotói univerzumnak lehet, hogy már rozsdálló, korhadásnak induló rekvizitumait, színházi tereinek sokunk által oly jól ismert ereklyéit. Csak abban reménykedhetünk, hogy előbb-utóbb a teljes képzőművészeti életmű méltó helyet kap a városban. „*Ortopéd balansz*” ez, ó, Szeged, Szeged!

Pero színháza a rend színháza, ahol a tárgyak és a fények és a szövegek és a szereplők egymásra felelnek, mint egy régi jó svájci óramű. Ez az ember a színház megszállottja. Ennek az embernek látomásai vannak, ez az ember a látomásait lepkebálóval elcsípi és vasba önti, fénybe, 220 Voltba, emeltyűkbe, hogy visszaadja őket a szellemvilágnak. Megszállott. Van Gogh, Artaud... kasztjából. (Halász Péter)

*Amikor először láttam Jeles András egyik filmjét, közben és utána is, valami másként, mégis ismerősen-otthonosan mozdult bennem. Azt is mondhatnám, javult a közérzetem. Mintha ott belül valaki nagyon is várt volna arra a másként mozdulásra, mert a hirtelen keletkező eufóriában már mondtam is: – igen, ez az, itt van, azonnal utána kell néznem annak, amit ez az ember csinált, eddig és most. Utána-néztem. Láttam a filmjeit, a főiskolás vizsgafilmjeit, és a Monteverdi Birkózókörrrel készített színházi előadások dokumentációját. Olvas-tam nyilatkozatait, írásait. Ha valahol rendezett – ami sajnos csak ritkán fordult elő –, utána mentem. Bennem tehát érlelődött az And-rással való személyes találkozás igénye. Rám nézve ez kötelező, vagy törvényszerű volt. Találkoztunk. Megajándékozott a bizalmával, nyitottságával. (in: fosszília *Metanoia* különszáma)*

Metanoia (Az alapítás éve: 1990)

1991. *Eszme-idő* – 1992. *Balgák kertje* – 1994. *Átkozott történet* – 1996. *Öregek otthona* – 1997. *Védett állatok* (eksztázis-objektum) – 2000. *Túlment (barminc méter)* (meditációs objektum) – 2004. *Ortopéd balansz. Ó, Szeged, Szeged!* (meditációs objektum) – 2007. *Előkészü-letek. Deszkák, pallók...* (ALTeRRA – Kortárs Előadóművészeti Központ a Régi Zsinagógában)

Más munkák

Slicc (színész) Városi Színház (2001) – *Színház a színházban* (árnyjátékos) Városi Színház (2002) – *Könyökkanyar* (látvány) ALTeRRA – Kortárs Előadóművészeti Központ a Régi Zsinagógában (2003) – *Ványa bácsi* (dísplet) Csiky Gergely Színház (2004) – *Mechanikus narancs* (dísplet) Szegedi Nemzeti Színház (2006) – *Csongor és Tünde* (dísplet) Vörösmarty Színház (2005) – *Danyiil Harmsz projekt* (rendező) Szkéné Színház (2006) – *Drakula – a pillanat fényei* (fény, látvány) ALTeRRA – Kortárs Előadóművészeti Központ a Régi Zsinagógában – *Kedves ismerősök* (díslettervező) Hólyagcirkusz Társulat (2007) – *Álom-kép-tár* (rendező, látvány) ALTeRRA – Kortárs Előadóművészeti Központ a Régi Zsinagógában (2007)

Film

József és testvérei – Jelenetek egy parasztbibliából (látványtervező) (2003)

Előadók vendégek

Báron György filmesztéta, filmkritikus, a Színház- és Filmművészeti Egyetem tanára. Legutóbb megjelent könyve: *Alászállás az alvilágba. Psycho analízis.* Új Mandátum Kiadó, 2007.

Csaplár Vilmos író, forgatókönyvíró, a Szépírók Társaságának elnöke, Bódy Gábor filmjeinek társírója. Legutóbb megjelent könyve: *Igazságos Kádár János* (regény), 2006. Kalligram Kiadó.

Deák-Sárosi László egyetemi hallgató, ELTE BTK filmelmélet-magyar szak, Budapest.

Fám Erika filmes írásai a Filmtettben, a Filmkultúrában és a Metropolisban jelentek meg.

Farkas Tamás egyetemi hallgató ELTE, Filmelmélet-filmtörténet szak, Budapest.

Forgách András író, színműíró, forgatókönyvíró, dramaturg, műfordító, kritikus. Legutóbb megjelent könyve: *Zebuze* (regény) Bp., 2007. Magvető Kiadó.

Füzi Izabella a Szegedi Tudományegyetem Filmelmélet és filmtörténet programjának oktatója, az Apertúra filmes szakfolyóirat (www.apertura.hu) felelős szerkesztője. Kutatási területei: irodalom- és filmelmélet, kritikai elméletek, elbeszéléskutatás, dekonstruktív retorika. Társ szerzője a *Bevezetés az epikai szövegek és a narratív film elemzésébe* (Szeged, 2006) című munkának.

Gelencsér Gábor filmesztéta, szerkesztő, az ELTE BTK Művészetelméleti és Médiakutatási Intézetének és a Színház- és Filmművészeti Egyetemen DLA programjának tanára. Legutóbb megjelent könyve: *Káoszkeringő.* Gothár Péter filmjei (Budapest, 2006).

Gregus Zoltán egyetemi oktató, BBTE, Szisztematikus Filozófia Tanszék, Kolozsvár. *Közelítésben. Művészetfilozófiai esszék* (Kolozsvár, 2002) című kötetében határterületeket vizsgál. A szerző elemzései egyaránt relevánsak a filozófia, az esztétika, az irodalomtudomány, illetve a vizuális művészetek kutatása szempontjából. Az egyes jelenségeket a kötet a találkozási pontokon ragadja meg, megfilmesített regényekről, filozofikus prózáról, a reklám képi retorikájáról vagy a zene, szó és a kép viszonyáról értekezve.

Kérchy Vera Phd-hallgató a Szegedi Tudományegyetem Irodalomtudományi Doktori Iskolájának Irodalomelmélet Alprogramján. Kutatási területe: posztmodern színházelmélet, kortárs magyar színház.

Kiss Attila irodalomkutató, a szegedi deKON-csoportnak megszűnéseig tagja, az SZTE Angol Tanszékének vezetője. Írásai a poszt szemiotika, valamint a reneszánsz és a posztmodern dráma értelmezési területein jelentek meg. 2000-ben a Szegedi Tudományegyetemen létrehozta a Kulturális Ikonológia és Szemiográfia Kutatócsoportot. Legutóbbi kötete, *Protomodern – Posztmodern. Szemiográfiai vizsgálatok* (2007), az irodalmi, színházi és filmalkotások elemzése által mutat rá a kulturális jelenségek ismeretelméleti relevanciájára.

Kovács Flóra az SZTE Irodalomtudományi Doktori Iskola Összehasonlító Irodalomtudomány Alprogramján PhD hallgató. Kutatási területe: kétnyelvűség és multikulturalizmus, kiemelten a francia–kanadai drámában és színházban; színházelmélet. A Fosszília című lap szerkesztője.

Müllner András egyetemi oktató, ELTE, Művészetelméleti és Média-kutatási Intézet, Budapest. Legújabb kötete: *A császár új rubája*. Esszék a könyv és a hipertext kapcsolatáról, valamint más médiumokról (Budapest, 2007).

Pieldner Judit egyetemi oktató, Sapientia-EMTE, Gazdaság és Humántudományok Kar, Csíkszereda.

Rumann Gábor egyetemi hallgató, PTE, filmelmélet és filmtörténet szak, Pécs.

Schuller Gabriella egyetemi oktató PE, Színházstudományi Tanszék, Veszprém. *Tükörképrombolók* (Veszprém, 2006) című könyve az első magyar feminista színházelméleti könyv.

Szilágyi Ákos költő, műfordító, szerkesztő, kritikus, irodalomtörténész, esztéta, az ELTE Orosz Kutatások Központjának munkatársa. Legutóbb megjelent könyve: *Halálbarokk*. A semmi polgárosítása (irodalmi tanulmánykötet). Budapest, 2007. Új Mandátum Könyvkiadó.

Tóth Zoltán János PhD-hallgató a Szegedi Tudományegyetem Irodalom-elmélet Doktori Iskolájában. Kutatási területei: vizuális kultúra, filmelmélet, testelméletek, képanyagpolitika.

Török Ervin egyetemi oktató, SZTE, BTK Modern Magyar Irodalmi Tanszék, Szeged. Társszerzője a *Bevezetés az epikai szövegek és a narratív film elemzésébe* (Szeged, 2006) című munkának. Kutatási területe: dekonstruktív retorika, német romantika, irodalom- és filmelmélet.

Varga Balázs filmesztéta, filmkritikus, a Nemzeti Filmarchívum munkatársa, a Metropolis című folyóirat szerkesztője.

Vidovszky László zeneszerző, az Új Zenei Stúdió alapító tagja, a JPTE Művészeti Karának tanára, Bódy Gábor filmjeinek zeneszerzője.

Zalán Vince filmkritikus, az Osiris Kiadó filmes sorozatának szerkesztője, Bódy Gábor *Egybegyűjtött írásainak* (Akadémiai Kiadó, 2006) szerkesztője. A PTE filmes programjának meghívott előadója.

Szervezők: **Erdélyi Ágnes, Karsai Attila, Tóth Péter Zoltán, Csató József**, a Grand Café munkatársai

A két alkotó művei a Grand Caféban

Jeles András filmjei: filmek. Nem filmszerűek. Nem valaki másnak vagy másoknak az elképzelései, nem teljesítenek semmilyen kívánalmat. Mindig valamilyen kívánalom margóján készülnek. De nem paródiák, hanem marginalizált konvenciók: „a dokumentarista játékfilm” (A kis Valentino), „a munkásfilm” (Álombrigád), „a nagy magyar irodalmi mű filmi adaptációja” (Angyali üdvözet).

Bódy Gábor mindig a filmet kereste. A kifejezési formákat „marginalizálta”, vitte következetesen jelentésük legszélső határáig, hogy így próbáljon meg belőlük értelmet csibolni. Jeles az ellenkező irányból indult el: mindig a filmet próbálja meg lehántani a dolgokról. Bódy kívülről, a kiürült konvenciókon keresztül próbált meg befelé hatolni a jelentés felé, Jeles belülről, a jelentésből próbál meg kitörni, próbálja átverekedni magát ugyanazon a kérgen. Ha Bódy tovább bírja, nem mentek volna el úgy egymás mellett, hogy legalább ne intessenek a másiknak.

A „filmszerűség” egy kor vagy ízlésvilág konvenciója. Megmondja, hogyan kell filmet készíteni, és nézni. Segítség dilettánsoknak és kiszikkadt kritikusoknak. Aki a filmszerűséget keresi, magát akarja korlátok közé szorítani. Bódy tudta ezt, és amikor valamit fölépített, rögtön le is rombolta. Jeles nem filmben gondolkodik, hanem spirituális képekben. Nem az egyes konvenciók hatalmát akarja megtörni, hanem a filmét mint matériáét, hogy megmutathassa a benne rejtőző szellemet. (Kovács András Bálint: J. A. három mondata. Filmvilág 1993/5. 11 p., Töredékek. [Jeles András naplójából], 1993. 37. p.)

1., 15 óra	Szélvihar (J. A., 1985, 100')
1., 17 óra	Angyali üdvözet (J. A., 1983, 100')
2., 17 óra	Agitátorok (B. G., 1969, 82'), Ifivezetők (B. G., 1972, 42'),
3., 17 óra	Amerikai anizs (B. G., 1974, 104')
4., 17 óra	Senkiföldje (J. A., 1993, 105')
5., 15 óra	Négy bagatell (B. G., 1972–75, 28'), Pszichokozmoszok
(B. G., 1976, 12'), De Occulta Philosophia (B. G., 1983, 7'),
Novalis: Valzer (B. G., 1985, 3'), Eurünomé tánca
(B. G., 1985, 3')
5., 17 óra	A kis Valentino (J. A., 1979, 102'), Meghallgatás
(J. A., 1968–69, 12')
5–6., 21 óra	Nárcisz és Psyché (B. G., 1980, 94')
6., 13 óra	Montázs (J. A., 1979, 60'), A vasárnap gyönyöre
(J. A., 1973–74, 18'), Félálom (J. A., 1974–75)
6., 15 óra	A mosoly birodalma (J. A., 1987, 80')
6., 17 óra	Álombrigád (J. A., 1983–89, 107')
7., 14 óra	Hamlet (B. G., 198182, 173')
7., 21 óra	Kutya éji dala (B. G., 1983, 147')
8., 10 óra	Fogalmazvány a féltékenységről (B. G., 1972, 20'),
Tradicionális kábítószerünk (B. G., 1973, 21'),
Mozgástanulmányok (B. G., 1980, 18'), Hogyan verekedett meg
Jappe és Do Escobar után a világ? (B. G., 1974, 40'), Vasárnap,
április 12. (J. A., 17')
10–11., 17 óra	József és testvérei (J. A., 2003, 100')
12–14., 21 óra	József és testvérei (J. A., 2003, 100')

Bódy Gábor filmjei

Agitátorok – BBS, 1969. fekete-fehér, 35 mm, 82', írta: Bódy Gábor (Sinkó Ervin „Optimisták” című regénye nyomán); rendező: Magyar Dezső; operatőr: Koltai Lajos

„Első tulajdonképpeni filmes munkámnak az Agitátorokban való részvételemet tartom. Ezt ugyanis Magyar Dezső rendezte, de a forgatókönyvírói munkában és a film elkészítésében is alkotóként vettem részt. A film az 1919-es Magyar Tanácsköztársaság 50. évfordulója kapcsán, pályázati felhívásra született, azonban módot adott a mi akkori generációnk problémáinak megjelenítésére is. Egy addig ritkán látott szempontból foglalkozott a forradalommal, amikor egy intellektuális csoport szemszögéből, konfliktusaikon át ábrázolta a történetet (egyébként nagyrészt eredeti dokumentumok alapján). Ebből az intellektuális csoportból később különösen Lukács György vált ismertté. Lukács nem sokkal halála előtt látta a filmet, és tudomásom szerint nagyon elégedett volt vele”. B. G.

A harmadik – kísérleti dokumentumfilm, BBS, 1971, fekete-fehér, 35 mm, 50', rendezte: Bódy Gábor; operatőr: Koltai Lajos

Fiatál, kialakulóban lévő emberek (diákok) a Faust-ot próbálják az egyetem tetején. A feladat valós kapcsolata az egyes szereplők életéhez, egymáshoz – és ennek szabad artikulációs lehetősége a kamera előtt – vezérli a filmet. A rögtönzés hol a szereplők egyéni szellemi elképzeléseinek, hol egy közös fausti cél megértésének dialektikájában bontakozik ki. Bódy Gábor első filmje, mely a Balázs Béla Stúdió keretében három napi forgatással kellett, hogy elkészüljön. A rövid forgatási idő és az esetleg feltételezhető tapasztalatlanság ellenére egyáltalán nem rendelkezik az „első filmek” túlfűtött, moderneskedő buzgóságával, hanem lényegi alaposságra törve, egy pontosan elgondolt filmi-szellemi lehetőséget váltott tiszta, egyszerű képekkel valóra. A fausti téma kiválasztása az egyes szereplők privát reflektálását adja kiindulópontul, mivel a szövegek egyénileg improvizáltak a tudás és a szépség polémiájára.

Ifivezetők – BBS, 1972. dokumentumfilm, fekete-fehér, 16 mm, 42',
rendezte: Bódy Gábor; operatőr: Koltai Lajos

Az úttörőmozgalom 1956 utáni szervezésében részt vett társaság (úttörők, majd „ifivezetők”) tizenöt évvel későbbi találkozásáról készített dokumentumfilm. Az emlékek és a jelen konfliktusa bontakozik ki a riportok, rögzített és konstruált helyzetek (mint a táborozás formai szokásai: sorakozó, jelentéstétel, akadályverseny; közös vacsora, tánc, ahol mozgalmi dalok, nép- és táncdalok keverednek) tagolásából.

Négy bagatell – „Film Language Series”, BBS, kísérleti film,
1972–75, fekete-fehér, 35 mm, 28', háttér-felvételek: Dr. Martin György,
Haraszi Zsolt, Bódy Gábor; trükk: Bayer Ottmár, Tímár Péter; tánc:
Chatel Krisztina

Tanulmányfilmek a „*Filmnyelvi sorozat*” körében. A sorozat elkészítésében a képzőművészeti, zenei és filmes avantgarde tagjai vettek részt. A törekvések diffúziója egy nyelvcentrikus szemlélettel vált összefoghatóvá.

1. A filmen rögzített kép jelentése nem azonosítható a felvétel alapjául szolgáló közvetlen „valósággal”.

2. Tudatosá kell tenni az artikuláció módjait.

3. Tudatosá kell tenni a médium terjedelmét.

2-3. Ezt teszi minden művészeti megnyilvánulás, amely akár destruktív, akár konstruktív módon a filmkészítés konvencióit a végletekig kihasználja, ill. beláthatóvá teszi.)

A *Négy bagatell* 72–75 között egymástól többé-kevésbé függetlenül készült etűdöket foglal össze. Közös bennük a vonatkozás azokra a jelentés-módosulásokra, amelyek a kép keretezettségéből állnak elő – ezért viseli az „*Elmozdulások*” alcímet.

Amerikai anzix – kísérleti játékfilm, diplomafilm, BBS, 1975. fekete-fehér, 35 mm, írta: múlt századi emlékiratok: Fiala János, Árvay László, Kuné Gyula naplói, gr. Teleki László levele, Marx Károly cikke („Spree und Mincio”, Das Volk, 1859. jún. 25. 8.sz.) és Ambroise Bierce „George Thurston” című novellája nyomán: Bódy Gábor; rendezte: Bódy Gábor; kép: Lugossy István, Bódy Gábor, Tímár Péter; vágó: Bódy Gábor; zene: Liszt Ferenc művei és amerikai dalok a Sebő együttes feldolgozásában; szereplők: Csutoros Sándor (Fiala), Cserhalmi György (Vereczky Ádám), Fekete András (Boldogh), továbbá: Felföldi László, Keith Crane, Ed Hewitt és mások

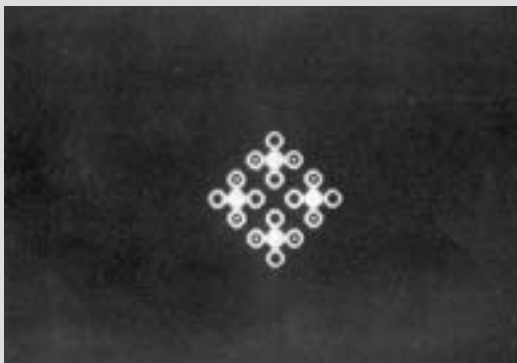
Mannheim: a legjobb első filmért járó nagydíj (1976), Filmkritikusok díja, Budapest (1977)

1849-ben a bukott magyar szabadságharcot túlélők bujdosásba vagy emigrációba kényszerültek. A magyar történelem utolsó háromszáz évében szinte menetrendszerű ciklusokban lépett fel ehhez hasonló kényszerhelyzet, mely többnyire a nemzet legjavára, progressziójára hatott. E tragikus rajzások egyikének, az 1849-nek sorsát követi film. Az amerikai polgárháború utolsó, győztes napjaiban mutatja be három hőst az északiak soraiban harcoló magyar emigráns tisztek közül: milyen lehetőségek nyílnak előttük e változó történelmi „eseményhorizonton”?

„(A fényvágásról) A film voltaképpen kétszer lett leforgatva. Egyszer a szokott módon, majd az összeállított anyagról az ún. „trükkasztalon” készült az „igazi” film. Különböző maszkokkal, a fény és idő manipulációjával így lehetőség nyílik arra, hogy a gondolkodás, az események tagolása, a felvételek belsejébe hatoljon. Ez a módszer az Amerikai anzix esetében arra is kiválóan alkalmas volt, hogy egy archaikus film batását érje el. A vetítés olyan, mintha a múlt században forgatott, véletlenül előkerült tekercsek összeállítását látnánk.”
B. G.

„Ritkán látni olyan filmet, amelynek szinte minden jelenetsora és minden mondata magáról a látható filmről szólna: szinte minden motívumnak akad olyan olvasata, amely magára az alkotó indulatra is vonatkoztatható. A széttartó inspirációk mégsem okoznak kapkodást, hanem olyan szívszorító lengésbe hozzák az alkotó saját intencióját, amit a befejező hinta-képsor pregnánsan fejez ki. A tragikus befejezés tekinthető szigorú önfigyelmeztetésnek is.” Erdély Miklós (1976)

Pszihokozmoszok (computer-kísérlet) – BBS, 1976, ff., 35 mm, 12', rendezte: Bódy Gábor; operatőr: Hollós Olivér; computer: Szalay Sándor

Modell-kísérlet a computer használatára „történet” konstruálásában. Egy történet tervezésekor nem szükséges a történet tárgyát képező esemény teljes belátása. Elegendő az esemény szereplőinek tulajdonságait és a lebonyolítás szabályait meghatározni. Az eseményt a computer számítja ki. Amennyiben elégedetlenek vagyunk a történettel, változtathatunk a szereplők tulajdonságain, vagy a lebonyolítás szabályain.

Egy fekete dobozba olyan golyókat dobálunk, amelyek mozgását egymáshoz képest különböző karakterrel határozzuk meg: A: DEFENZÍV, B: OFFENZÍV, C: NEUTRÁLIS. A film azt rögzíti, milyen történetek alakulnak ki, ha a három közül az egyik karakter többségben van.

Hamlet (A fegyveres filozófus) – színpadi előadás tévéváltozata, Győri Kisfaludy Színház – Magyar televízió 1981–82, 173', rendezte: Bódy Gábor; társrendező: Szikora János; vezető operatőr: Halász Mihály; látványtervező: Bachman Gábor; jelmez: Tabea Blumenschein; zene: Vidovszky László; mozgás: Pintér Tamás; dramaturg: Kozma György; szereplők: Cserhalmi György (Hamlet) Továbbá: Átsartin Márta, Bán János, Mester János, Újlaky László, Leviczky Klára, Úri István, Szolnoki Tibor, Forgács Kálmán, Pálfi Péter, Sipka László, Bors Béla, Kuti László, Bodor György, Bars József, Mózes István, Kozma György

A Hamlet díszlettervének műleírása:

A Hamlet látványképe egy totális térkonstrukció (építmény).

A terv két részre bontható: a, konstrukciós, b, imaginárius elemekre.

Konstrukciós elem

a, a forgószínpadon felépített homorú agyvelő járataival, érrendszerével, külső védőfalával (lépcsőivel)

b, kocsira helyezett csontszövet húrjaival, idegeivel, rostjaival

Imaginárius elem

a, fény effektek: sávok, ívek, repedések, szemcsék

b, hangzó effektek: csövek, húrok, pengék

A forgószínpadon elhelyezett építmény – agyvelőmetszet – átlagos járatméretének szélessége 80 cm körül változik. A 0.00-tól + 3.00 méterig magassága. Szétszedhető 9 részre.

„Szerintem Hamlet Paracelsus-t olvas. Olyasmit, ami mikro- és makrokozmosz egységével kapcsolatos. Van is egy sor erre: »A napsugár a dögöt megcsókolja... « Az a lényeg, hogy a napenergia élő energiává alakul, – amikor utána hozzáteszi, hogy „kukacok kelnek ki belőle”. A világ Hamletnek »csak undok és dögletes párák összetevődése«. Shakespeare és Hamlet nagyon részletesen élte át az anyagi világot. Úgy, mint a Cserhalmi Gyuri. Ez a Hamlet hallja a bajt sercegni, ahogy nő... , tudja, hogy milyen a másik ember körme... Tudja, érzi, amit mindenki más csak elvisel, mint vélt boldogságot vagy kudarcot... Ezt előre éreztem a Hamletről, és rendezés közben most a próbák során egyre inkább érzem, hogy igazam volt... ” B. G.

Nárcisz és Psyché – mozi-játékfilm, Hunnia Stúdió, 1980, 35 mm, színes, Dolby sztereó, három változat: 136, 210, és 270 perc, Weöres Sándor Psyché című műve nyomán írta: Csaplár Vilmos és Bódy Gábor Dobai Péter közreműködésével; rendezte: Bódy Gábor; kép: Hildebrand István; látványtervező: Bachman Gábor; zene: Vidovszky László, idézetek Pseudo-Arcadelt, Beethoven, Berlioz, Brahms, Chopin, Debussy, Haydn, Kálózdí, Kossowitz, Lakatos, Lanner, Mahler, Pártos, Podmaniczky, Rózsavölgyi, Ruzitska, Schreiber, Schubert, R. Strauss, Uhrner, Dr. Weiner műveiből); elektronikus effektusok: Szalay Sándor; trükk: Gujdár József, Németh György, Pallós László, Tímár Péter, Varga Imre; vágó: Kornis Anna; jelmez: Koppány Gizella, Mialkovszky Erzsébet; koreográfia: Kristina de Chatel, Móger Ildikó, Galambos Lajos; szereplők: Lónyay Erzsébet (Psyché): Patricia Adrianai (hangszinkron: Kútvolgyi Erzsébet), Tóth László (Nárcisz): Udo Kier (hangszinkron: Cserhalmi György), Maximillan von Zedlitz báró: Cserhalmi György (hangszinkron: Garas Dezső), továbbá: Nicole Karen, Ferdinándy Gáspár, Horváth Ágnes, Gera Zoltán, Ingrid Caven, Tóth Éva, Hornyánszky Gyula, Pilinszky János, Jánossy Ferenc, Csutoros Sándor, Derzsi János, Fekete András, Babeth Mondini, Erdély Miklós, Hajas Tibor, Újlaki Dénes, Bonta Zoltán, Bucz Hunor, Hoppál Mihály, Karig Gábor, Raymund Weber és mások.

Kiemelt rendezői díj, Budapest, Társadalmi zsűri (1981), Ernest Artaria-díj (Bronz Leopárd) Locarno (1981), CIDALC-díj, Figuera (1981)

„A történetre koncentrikus körökben épül több jelentés-réteg. Olyan, mint a rakott palacsinta... Ez azt jelenti, hogy félre lehet kotorni, ami nem ízlik, még mindig marad mit fogyasztani. (Ez benne a „kommerciális”.) Rétegek:

– kultúrtörténet, úgy is, mint „Sittengeschichte”, amely átfogja a kelet-európai polgári társadalmak karakterisztikumait, születésüktől (XVIII. sz. vége) voltaképpen bukásukig (XX. sz. az I. világháború végéig)

– egy archetípus, a „Nárcisz”-tragédia vándorlása ezen a korszakon át, és megtestesülése különböző parafrázisokban: a biedermeier Nárcisz, a romantikus-nacionalista Nárcisz, a tudós, empirio-kriticista Nárcisz, a szecessziós Nárcisz, az avantgarde-prefasiszta Nárcisz

– a test értelmezése a korai XIX. századi orvostudománytól a szociálbiológiáig és a thanatológiáig

– a szexualitásnak egy nem pornográf, nem-groteszk, nem is escape-ista, hanem a teljes emberi magatartáson, a fenti testértelmezésen belüli pozitív bemutatása, ami szerintem a filmben – egy egészen más módon – eddig csak Osbimának sikerült. (De ő ennek szentelte az egész filmet.)

A médium és a nyelv használatában is csomó újdonság van bevezetve: speciális színes félszűrűket dolgoztunk ki, következetesen használunk olyan idő-gyorsító effektusokat a tájképekben, amelyeket eddig csak experimentális filmek próbáltak. Az anatómiai részleteket makrofelvételek gazdagítják, az agy és a vér szereplőkként jelennek meg a filmben, és egy kozmikus űr-felvételben a spermiumok úsznak a csillagok gravitációs terében.

... nem egyedi trükkökről van szó, hanem egy konzekvens új narrativitásról... ” B. G.

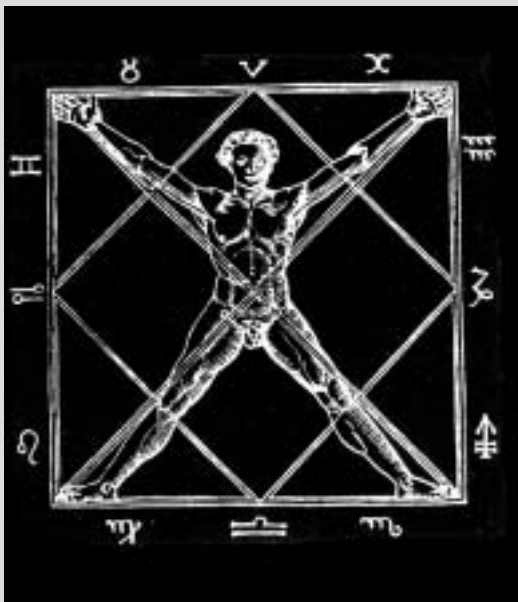
Kutya éji dala – kísérleti játékfilm, Társulás Filmstúdió, 1983, színes, 35 mm (átírt videó és felnagyított S8-as felvételek felhasználásával), 147', írta: Csaplár Vilmos „Szociográfia” című novellája alapján Bódy Gábor; rendezte: Bódy Gábor; operatőr: Johanna Heer; vágó: Kornis Anna, Bódy Gábor; zene: Vidovszky László, Bizottság, Vágtázó Halottkémek, Palais Schamburg, idézetek J. S. Bach, G. Verdi és mások műveiből; szereplők: Bódy Gábor (a pap), Fekete András (a Tanácselnök), Derzsi János (Katonatiszt férj), Méhes Marietta (Feleség), Guba Zsolt (A kislfiú), Grandpierre Attila (A Csillagász), Seres Gabriella (A tüdőbeteg nő), továbbá: Oliver Hirschbiegel, Hollósi Frigyes, Sótonyi József, Ferdinándy Gáspár, Bódy Vera)

„A szélbámos pap és a tanácselnök esetében két szélsőséges értéket vagy vonását szeretném megjeleníteni, megfogalmazni a mi magyar vagy kelet-európai életünknek. Ami közös bennük, azt úgy lehetne megfogalmazni, hogy önjelölt próféták vagy önjelölt értelmiségiek. Azt nem mondanám, hogy szellemi felkészültség nélküli, de mindenképpen társadalmi alátámasztás és formalizáltság nélküli önjelöltek. Ez bizonyos értelemben önpusztító vállalása vagy kibívása egy szellemi szerepnek. Ezt a típust nagyon jellemzőnek érzem a magyar társadalomban történelmi értelemben is...

A film végül a hat szereplőnek a szálait követi. Felvételi technikájában úgy szeretném megcsinálni, hogy a mellékelt jelenetvázlatban a már meglévő szálak, motívummagok, részben dialógusmagok mellett mind a hat főszereplővel kis jelenetegységeket építenék fel. Ezek a jelenetegységek, melyek nem klasszikus értelemben vett jelenetek, hanem sok esetben monológok, sok esetben olyan jelenetek, amelyek az ajtó mögött játszódnak le, nem elégítik ki egy hagyományos narratív történetnek a jelenetigényeit, hanem inkább életszeletek, amelyeknek éppen ezért nagyon improvizáltan kell felépülniük...

A film egésze három különböző technikával felvett és később a moziban szokásos 35 mm-es anyagra átvitt képsorból áll: a fő részt a drámai jelenetek alkotják, amelyek a cselekményt bordingozzák. (Ezeket egyébként egy kicsit eltoltam a melodráma felé és hollywoodi módra intenzív színes fénybe mártottam őket.) A szuper 8-as képsorok mellett aztán vannak még olyanok is, amelyeket videóval vettünk fel. Azok ezek, amelyekben az emberek közvetlenül akcióba lépnek, bizonyos autentikus jelleggel bíró jelenetek, amelyeknek a felvételét nem ismételtük meg: a koncert-bevágások, a kihallgatások, az interjúk. Arra törekedtem tehát, hogy a történés többrétegűsége számára mindig találjak egy adekvát filmes ábrázolási módot is, a különböző filmtechnikák és mindenkori matériájuk specifikus lehetőségeinek felhasználásával.” B. G.

De occulta philosophia – Philo-clip, DFFB, TU Berlin és saját produkció, 1983, színes videó, 7', rendezte: Bódy Gábor; társalkotók: Lurex (Egon Bunne), Volkmar Hein, Heinrich Cornelius Agrippa von Nettesheim (1486–1535) művének felhasználásával

Bemutatók: 1984: Videolane (Berlin), „Blickfang-Deutschland”, Ferrara, 1. Film és Videó Biennálé, Rio de Janeiro, 1985: Talking back to the Media, Amsterdam, Videon, Frankfurt, 1986: Melbourne Filmfestival (összes videóival), Sydney Videofestival (összes videóival), Kölner Filmfestival, Worldwide Video Festival, Kijkhuis, De Haag

Művében Agrippa sorrendben bevezet hét hasonló táblázatot a 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 számokkal. Mindegyik számnak van egy megfelelője a héber ábécében, ezzel jelezve ennek a tudásnak a kabbalához való kapcsolódását. Minden egyes táblázatnak megfelel egy bolygó az intelligenciák és démonok hozzátartozó jegyeivel együtt. A számok közötti összefüggéseket egy zenei vagy képi organizmus partitúrájaként kell felfogni, vagyis ezek a viszonyok különböző mélységben és összetételben kivetíthetők egy tetszőleges időben lejátszódó (numerikusan tagolható) (időalapú) folyamatra.

Novalis: Valzer – Lyric-clip, WDR, Köln és Lichtblick, 1985, színes videó, 3', rendezte: Bódy Gábor; kamera: Joachim Ortmans; vágó: Martin Potthoff; zene: Beethoven: 15 keringő, No 1; Detlev Kühne, Tom Dokoupil, effektek: H.U. Werner

A WDR televízió sugározza 1985. október 24-i „Lyrics”-adásában.

Eurynomé tánca (*Dancing Eurynome*) – Mytho-clip, Tag/Traum, Köln, 1985, színes videó, 3', forgatókönyv: Bódy Gábor és Thomas Schmitt; zene: Der Plan; közreműködik: Loretta Harth

Premier az I. Tokiói Videó-Biennálén.

Az installáció és a monitorokon futó képek a görög mondavilágból merítik motívumaikat. Graves leírása alapján a pelazgok egy nőalak (Eurynomé) táncából képzelték a mindenség megszületését. A történet elemei illetve fázisai (víz, szél, táncoló Eurynomé, kígyó, galamb, tojás, csillagok, kis „világok”) hat, egyenként egyórás szalagon futnak, hat különböző monitoron, amelyek azonban szinkronba vannak állítva. A hang is hat csatornán jön. A monitorokat megalkotott művészi környezetek (environments) övezik. Ezek egy térbeli történetet képeznek. Az egy óra végén 3 perc alatt lefut az egész történet.

Amennyiben az installációt a planetáriumban lehet felállítani, mindez vonatkozásba lenne állítva az ott kivetíthető képekkel.

Jeles András filmjei

1976-os, *Teória és akció* című írásában Jeles András kísérletet tesz a film létmódjának radikális újragondolására. Bódy Gábor nyomán a „dokumentum” – és ezzel végső soron a film – fogalmának visszavételét célozza meg.

Gondolatmenete kiindulópontjául az a megállapítás szolgál, mely szerint a filmművészet eddig bevett, klasszikus története „egy szerencsétlen tévedés története, a fejlődés csúnya mutációja”, mivel a film – abehelyett, hogy specifikus sajátosságainak megfelelően tükrözné világunkat – a fikció szolgálatába állt.

Emberi világunk összetett leképezése még kevésbé valósulhat meg az ily módon kiszigerelt, elszegényített és kiürített mozgókép azon formájában, melyet dokumentumfilmként szoktunk aposztrofálni, hiszen már önmagában a dokumentum/fikció dualitás szintén csak a klasszikus filmtörténet-értelmezés, mint félreértés eredménye, lenyomata.

És így voltaképpen maga a dokumentativitás válik fikcióvá, éppen, mert félreértésen alapul. Vagy ahogy Jeles fogalmaz: „a „dokumentumfilm” még a „játékfilmnél” is kevesebbet mutat az életből: míg a játékfilm hősei üresek és egy kompakt kis ügy szerint betanítottak, addig a „dokumentumfilm” hősei a maguk független, fikción és sztorin kívüli saját világukkal, életük teljes komplexumával kibújnak és kilógnak a dokumentáris fikció sablonja alól [...]

A film dokumentumszerűségéhez való ambivalens viszony már az 1969-es Meghallgatásban tetten érhető, mindenekelőtt a dokumentumfilm-es eljárások ironikus beidézésében.

A kötetlen versadaptációként, filmversként születő 1973-as rövidfilm, A vasárnap gyönyöre esetében a dokumentumképek verstani alakzatok mintájára való szerveződését, illetve a részben dokumentarista indíttatású képek lírai poétizálását figyelhetjük meg, miközben ábrázolás és nézőpont kapcsolata, kölcsönviszonya is elővillan.

A kis Valentinóval közel egy időben készült Montázsban differenciált módon helyeződik egymás mellé a valóság és a filmezett valóság kapcsolatának problematizálása. Vagyis, hogy „dokumentumkép” esetében is egy filmet látunk és nem közvetlenül a valóságot, valamint az anyagkezelés retorikai vetülete – végeredményben annak tapasztalata, hogy a jelentés az anyag megszervezéseként jön létre.

Czirják Pál: „Sötétség, ragyogás”. Filmszerűség, áttetszőség Jeles András Kis Valentino című filmjében. In: Metropolis Jeles András száma, 2004/4, 42–50. p.

Meghallgatás (Táncdalfesztivál) – dokumentumfilm, Színház- és Filmművészeti Főiskola, 1968–69, fekete-fehér, 18 mm, 12', rendezte: Jeles András; operatőr: Kardos Sándor.

Töredék – rövid játékfilm, Színház- és Filmművészeti Főiskola, 1971, fekete-fehér, 16 mm, 27', írta és rendezte: Jeles András; operatőr: Kurucz Sándor; munkatársak: Sós Mária, Mertz Nándor; szereplők: Gyurkovics Tibor, Simon Ágoston, Förgeteg Balázs.

A vasárnap gyönyöre – Színház- és Filmművészeti Főiskola, 1973–74, fekete-fehér, 16 mm, 18', írta: Jeles András (Nagy László *A vasárnap gyönyöre* című versének felhasználásával); rendezte: Jeles András; operatőr: Kurucz Sándor

Félálom – diplomafilm, Színház- és Filmművészeti Főiskola, 1974–75, fekete-fehér, 16 mm, forgatókönyv: Jeles András; operatőr: Kardos Sándor.

Montázs – kísérleti dokumentumfilm, BBS, 1979, fekete-fehér, 16 mm, 60', rendező: Jeles András; operatőr: Jeles András, Kardos Sándor; vágó: Kabdebó Katalin.

A kis Valentino – Hunnia Stúdió, 1979, fekete-fehér, 35 mm, 102', forgatókönyv: Jeles András; operatőr: Kardos Sándor; dramaturg: Tóth Zsuzsa; vágó: Galamb Margit; zene: Lendvay Kamilló, hang: Réti János; díszlet: Gyürky András, szereplők: Opoczki János (a fiú, Sz. László), Iványi István (Józsikám, Józsi bácsi), Farkas József (taxisofőr), Ladányi Dénes (Dénes, Sz. László barátja), Székács Béláné (Amál), Lévai Ferencné (Irén), Árpá Sándorné (Sz. László anyja), Molnár Iván (Frész úr), Kertész Róbert, Juga László, Dobrocsi János, Zöld Ferenc, Kutfalvi Oszkár, Hidas Péter (pincérek), Juhász Jolán (a vezetőnő), Kádár Ferencné (takarítónő), Ipacs Oszkár (újságárus), Kalicz Gyula, Farkas Vilmos (nyomozók).

Díj: 1980 – Magyar Filmkritikusok Díja a legjobb elsőfilmes rendezésért. A „Budapesti Tizenkettő” díjazottja.

A kis Valentino alaphangoltságában a dokumentarista játékfilm jellegzetességeire utal: amatőr szereplőket mozgat hétköznapi helyszíneken, ám a hétköznapi helyszíneket és az amatőr szereplők játékát – vagy inkább emberi vonásaikat – alaposan stilizálja, groteszk módon elrajzolja... Mivel Jeles filmjét hagyományos játékfilmként mutatták be, az ő esetében ez a meg nem felelés fokozott értelmezési zavarhoz vezetett; talán ez is belejátszott a szokatlanul megosztott kritikai fogadtatásba. A meghatározó tényező ugyanakkor mégis az volt, hogy Jeles keveredett bele a legjobban a „mai magyar valóság” problematikába, vagyis az ő filmnyelvi megoldásai a „mondanivaló” felől is értelmezhetők voltak, így számos kritikus, miközben elismerte az elsőfilmes rendező formai tehetségét, elutasította a film „nihilizmusát”[...]

A kis Valentino nem ideológiailag – formailag provokatív. Jeles célja – megmutatni „a mindennapi élet fantasztikumát” – művészetének alapvonására hívja fel a figyelmet: megsejtenni valamit a konkrét társadalmi-történeti meghatározottságába belegabalyodott emberi lét nagyságából, méghozzá úgy, hogy ehhez ne kelljen – szükségszerűen – ideologikus modellé, allegóriává, szimbólummá, metaforává stilizálni a bemutatott világot, illetve történetet.

Gelencsér Gábor: A Titanic zenekara. Stílusok és irányzatok a hetvenes évek magyar filmművészetében. Bp., 2002. Osiris Kiadó

Szélvihar – video-dokumentáció Dobozy Imre *Szélvihar* című drámájának feldolgozásáról; BBS, 1985, fekete-fehér, 100', rendezte: Jeles András; operatőr: Jeles András; Kardos Sándor; szereplők: a Monteverdi Birkózókör tagjai (Bubnó Tamás, Czeizel Barbara, Czene Csaba, Csala József, Kiss Erzsébet, Kistamás László, Molnár Ildikó, Scherter Judit, Szegvári Zoltán, Unoka Zsolt és mások).

Véletlenül a kezembe került a drámai szöveg, amely ugyanakkor kulturálisan értelmezhetetlen. Az ellentmondás megragadott. J. A.

*A (Monteverdi Birkózókör) társulat Vörös Róbert és Kamondy Ágnes kezdeményezésére jött létre, ők keresték meg Jeles Andrást, hogy dolgozzon velük. Aztán személyes ismeretségek és újsághirdetések alapján verbuválódott a csapat. [...] A munka eleinte nem irányult konkrét előadásra, csak fokozatosan kezdett benne körvonalazódni kétféle irány. Egyrészt az etűdök lassan hozzákapcsolódtak különféle baikkhoz, másrészt Jeles András elővette Dobozy Imre *Szélvihar* című darabját, amire szintén készítették gyakorlatokat. (A társulat neve is egy ilyen gyakorlatból született: bemelegítésként Monteverdi zenéjére birkóztak.) Az eredeti három felvonásos mű 1956. október 23-án játszódik egy alföldi faluban, illetve egy környékbeli tanyán, és azt dolgozza fel, hogy ki miképp reagál a Pestről érkező (ellen)-forradalmi hírekre [...] Jeles természetesen alapvetően arra a távolságra épített, amely a szöveg keletkezésének és előadásának kora, így a darab és a játsszók világa között feszült.*

A kontraszteremtés egyik fontos eszköze a Dobozy-szöveg színrevitelében az, hogy a szereplők retorikus emelkedettséggel megformált közléseit Jeles egy sokkal zsigeribb szintre szállítja le. Egyrészt azzal, hogy a megszólalásokat az előadás indításában nebezen formálódó, artikulálatlan hangok vezetik be. Másrészt azzal, hogy a szereplők eltorzított beszédmódban szólalnak meg. Valójában minden szereplőnek más-más akusztikai karaktere van: van, aki kántál, más nebézkesen préseli ki magából a szavakat, megint más furcsa ritmusokat használ. A szereplők tehát tényleg a szöveget játsszák, elsődlegesen különféle akusztikai formák felhasználásával, amelyek torzságuk ellenére (vagy éppen ezért) sajátos zeneiséget adnak az előadásnak.

Sándor L. István: Kontrasztok. Jeles András színházi rendezései. In: Metropolis Jeles András száma, 2004/4. 74–88. p.

Álombrigád (Címváltozat: Mesteremberek) – Hunnia Filmstúdió, Társulás Stúdió, 1983, színes, 35 mm, 107', bemutató: 1989, írta és rendezte: Jeles András; operatőr: Kardos Sándor; vágó: Pószán Zsuzsa; zene: Melis László, Darvas Ferenc; hang: Laczkovich Péter, Márkus Tamás; díszlet: Kovács Attila; jelmez: Pauer Gyula; trükk: Tímár Péter; szereplők: Rátonyi Róbert (narrátor), Láng Tibor (Oláh Gyula brigádvezető), Patai István (Duba elvtárs), továbbá: Bezerédi Zoltán, Dánffy Sándor, Kiss Jenő, Kránitz Lajos, Újréti László, Szersén Gyula, Szirtes Ádám, Vámosi János, Bodor János, Fábry Sándor, Ambrus András, Lencz György.

Díjak: 1989 – Troia: a legjobb forgatókönyv díja; Bludenz: a legjobb játékfilm díja; 1990 – Magyar Filmszemle: a szakmai zsűri rendezői díja, Budapest Főváros Tanácsának díja Jeles Andrásnak, a Színház- és Filmművészeti Főiskola hallgatóinak díja a legjobb játékfilmnek; Magyar Filmkritikusok Díja: nagydíj.

„Csak utólag vettem észre különben, hogy az Álombrigád hét vagy nyolc éven át tartó betiltása közvetlenül nem rázott meg, mert ez hozzátartozott a vállalkozáshoz, és az ember ezt valahogy belekalkulálta az életbe. Az mindenesetre rossz volt, hogy nem lehetett részem visszajelzésekben, a film nem járhatta be a maga természetes útját, ez elbizonytalanított.” J. A.

A film hősei kétkezi dolgozók, egy szocialista brigád tagjai. Oláh Gyula brigádvezető azt álmodja, hogy a portás megmottozza a gyárkapun kilépő Lenint. Elhatározza, hogy brigádjával színre viszi Gelman Prémium című darabját, mert a mű tömören fejezi ki mindazt, amit a körülöttük lévő világban tapasztalnak...

Az Álombrigád eklektikája, bonyolult rétegzettsége, sokrétű utalás-rendszere követetetlen volt a cenzúra számára. Őrült beszédnek tartották, vagy esetleg féltek megérteni benne a rendszert? Biztos, ami biztos, betiltották. A munkásság helyzete sosem tartozott a magyar film vezető témái közé (kivéve az ötvenes évek termelési filmjeit, szocreál utópiáit, melyek sablonjai és relikviái komoly szerephez jutnak Jeles filmjében).

Jeles kíméletlen pontossággal mutatta meg a rendszer bázisának, a munkásosztálynak egzisztenciális és szellemi káoszát, amelyben szinte feloldhatatlanul keverednek féldecik, sörök és kormányzatok, ideologikus frázisok és olcsó slágerdalok... a munkások, a vezetők és a művész-értelmiség csoportjai között immár semmi kapcsolat nincsen az Álombrigádban. A közös nyelv már rég nem létezik. Szótöredékek, gondolattorzók, slágerigazságok, kidurrant frázisok és lejárt szlogenek keringenek a levegőben. Mindenki szövegel, hadar, mégis elbeszélnek egymás mellett. Jeles megrendülten szemléli a tiszta, emberi gesztusok mind ritkább pillanatait a hazugságot és ürességet felszínre vető kavarodásban.

Varga Balázs: Amikor Lenin kilépett a gyárkapun. 1983 filmjei = Beszélő, 1999/3

Angyali üdvözlét (Címváltozat: Gyermekjátékok) – Hunnia Filmstúdió, 1983, színes, 35 mm, 100', Madách Imre (Az ember tragédiája nyomán írta és rendezte: Jeles András; operatőr: Kardos Sándor; dramaturg: Fábry Sándor; vágó: Galamb Margit; zene: Márta István; hang: Laczkovich Péter; díszlet: Kovács Attila; jelmez: Kovács Attila, szereplők: Bocsor Péter (Ádám), Mérő Júlia (Éva), Gyalog Eszter (Lucifer), továbbá: Belme György, Borók Róbert, Dobay Attila, Fehér Evelin, Ferencz Éva Gabriella, Foltányi Ferenc, Gévai Réka, Lukáts Andor, Eszenyi Enikő, Bozóki Tamás.

Díjak: 1985 – Magyar Játékfilmszemle: a társadalmi zsűri különdíja Jeles Andrásnak, Kardos Sándornak és Kovács Attilának, a szakmai zsűri filmvágói díja; Magyar Filmkritikusok Díja: operatőri díj.

Mindenekelőtt nehéz nem észrevenni, hogy Jeles igen sokszor merít a romantika művészetéből. A *Senkiföldje* egyes képeinek beállítása közvetlenül idézi *Kaspar David Friedrich* festményeit. Ugyanebben a filmben kiemelt szerepet játszik egy Schubert-mű néhány üteme. Jeles színpadra vitte az egyik legnagyobb romantikus, Victor Hugo *A nevető emberét*, és ő maga írt egy színdarabot (melyet meg is rendezett) a romantika másik emblematisz alakjáról, *Kleist meghal* címmel. Jeles vonzódása Dosztojevszkijhez szinte minden írásából és interjújából egyértelműen kimutatható. És persze készített egy filmes adaptációt a magyar romantika csúcsművéből, Madách *Az ember tragédiájából*. Ennél a tematikus affinitásnál azonban sokkal fontosabb Jeles metafizikai képe, mely minden filmjében, színházi művében és írásában megjelenik: a mélység és a felszín éles szembeállításán alapuló metafizikai kép, mely a romantikát is jellemezte.

„*Mint egy basítékon, kibuggyan a lényeg*” – írja Jeles egy interjúban. A rendező a mélyben megbúvó „lényeg” a felszín lényegtelenségével állítja szembe...

Jeles András rendezéseiben mindig kitüntetett szerepe van a gyerekeknek, elég, ha *A kis Valentino* főszereplőjére és a Katona József színházbeli *A nevető ember-előadás* gyerekfigurájára gondolunk. Egy interjúban mondja Jeles: „*A gyerek megnyilvánulásaiban nincs jelen a balál. Az ártatlanság, illetve annak kicsorbulása jelenik meg vele*” [...] Az Angyali üdvözlét e tekintetben a legjellemzőbb Jeles-film: Az ember tragédiáját nyolc-tizenkét éves gyerekek játsszák el. A cselekmény kegyetlenségét furcsa módon ellenpontozza az a tény, hogy gyerekek játsszák. Ugyanez az ellenpontra építő technika még hangsúlyosabbban van jelen a *Senkiföldjében*.

Nánay Bence: Avangárd és romantika. Jeles András: Angyali üdvözlét. In: Metropolis Jeles András száma, 2004/4. 42–50. p.

A mosoly birodalma – video-dokumentáció Slawomir Mrożek *Rendőrség* című művének felhasználásával, BBS, 1987. színes, 80', rendezte, operatőr: Jeles András; szereplők: a Monteverdi Birkózókör tagjai (Bubnó Tamás, Czeizel Barbara, Czene Csaba, Csala József, Kiss Erzsébet, Kistamás László, Molnár Ildikó, Scherter Judit)

A mosoly birodalma a magyar színháztörténet egyik legfontosabb előadása. Az előadás képszekvencia. Áriák, recitativók, kórusok változtatják egymást, s ha elfogadjuk, hogy a zenei nyelv, az ének a leg-erősebb dimenzióváltó teátrális elem, akár operának is neveznénk. [...] Képek, hangok, gesztusok alakzatainak szekvenciáját látjuk és halljuk sorba rendeződni, s az értelmezői magatartás alaphelyzetét a folyamatos másképp értés skizofrén állapota jellemzi.

Jákfalvi Magdolna: Jeles András: *A mosoly birodalma* (1986–87). In uő: *Avantgárd – színház – politika*. Budapest, Balassi Kiadó, 2006. 206.

Az irodalmi alapanyag ezúttal Mrozek Rendőrsége volt, pontosabban annak első felvonása, amelyben a birodalom utolsó politikai foglya – a rendőrfőnök legnagyobb megrökönyödésére – hajlandó végre hüségnyilatkozatot tenni. Jelesnek azonban eszébe sem jutott politikai parabolát rendezni a műből, láthatóan nem érdekelte a batalmi mechanizmusokban rejlő obszcén vulgaritások megmutatása... ezúttal is alapvetően a kontrasztra épített. A szöveget – amelyet meghúztak, különböző rigmusokkal, idézetekkel, nyers és morbid nyelvi fordulatokkal feldúsítottak – librettónak használta, recitativókká, ária- és korálszövegekké formálta. Mindezt Melis László rokokó modorban zenésítette meg, így a batalom nyers és durva működésének alaphelyzete a végsőkig kifinomult formákkal szembesült...

Sándor L. István: *Kontrasztok*. Jeles András színházi rendezései. In: *Metropolis* Jeles András száma, 2004/4. 74–88. p.

... a baba (a maszk) trükkje az, hogy miközben körülötte minden él, dúl-fúl, villódzik, változik: ő mindezekre egyetlen, öröktől fogva létező, mozdulatlan arccal (személyiséggel) reagál. Aki találkozott már ezzel a batással, többé nem felejtí el: mert a Sors, a dolgok rezzenetlenségével jelen lévő, változatlan maszk (baba) – ha elég kevés érzelmek veszik körül – a maga titokzatos módján igenis elváltozik: képzeletünk az ő mozdíthatatlanságától provokálva más és más kifejezést vetít vonásaira, és eközben szinte figyelmeztetnünk kell önmagunkat, hogy az a váratlan indulat, amit a mozdulatlan arcon felfedeztünk, hogyan keletkezett.

J. A.: Levél. *A Téli utazás* című produkció színészeihez! (2000. szeptember). *Élet és irodalom*, 2002. április 5. 15.

Senkiföldje – *Dieu n'existe pas* (Címváltozat: Párhuzamos életrajzok) – Dialóg Filmstúdió, AB Films, Dom Filmowe (Varsó), Globe Film, 1993, színes, 35 mm, 105', írta: Jeles András (Heyman Éva Éva lányom című könyve valamint Charles Dickens Copperfield Dávid című regénye felhasználásával); operatőr: Máthé Tibor; vágó: Galamb Margit; zene: Franz Schubert, Wolfgang Amadeus Mozart, Richard Wagner, Melis László; hang: Kovács György; jelmez: Pártényi Zsuzsa; szereplők: Cora Fischer (Éva), Láng Éva (nagymama), Sós Elemér (nagyapa), Halász Péter (Béla), Kari Györgyi (cseléd lány), Kathleen Gati (Ági mama)

Díjak: 1994 – Magyar Filmszemle: operatőri díj; Magyar Filmkritikusok Díja: nagydíj, a legjobb férfi alakítás díja Halász Péternek, a legjobb női alakítás díja Láng Évának; Pesaro: közönségsdíj; Figueira da Foz: Filmklubok Nemzetközi Szövetségének (FICC) díja.

Jeles András filmje egyszerű történetet mond el, egy tizenhároméves zsidó kislány nézőpontjából (naplójából), mely 1943–44-ben játszódik, s amelynek alapanyaga Zsolt Béla Kilenc koffer című, báború utáni befejezetlen könyve. A film egy három nemzedékes zsidó patikus-családot mutat be, abogyan élik az életüket egy vidéki magyar városban (színbelyként a rendező Tallint választotta, amelynek óvárosa mintegy esszenciája annak a régi kisvárosiasságnak, amivel Magyarországon már alig lehet találkozni). A befogadástól a kitaláltságig tartó úton közeledő végzetüket, két szereplő (nagymama és Béla) kivételével, nem tudják, nem akarják felfogni. E közeledés stációiból áll ez a nagyon egyszerű, nyugodt szerkezetű, áttekinthető, jól tagolt filmtörténet, amit csupán egyetlen fortély „bolondít meg”: a kislány naplóírás mellett Dickens Copperfield Dávidját olvassa, melynek címszereplője időnként megjelenik a kisvárosi családi térben, vagy éppen egy-egy pillanatra magával viszi saját regényterébe a lányt, életrajz párhuzamossága pedig kegyetlenül mondja: Auschwitz 200 vagy 2000 éve működik... Balassa Péter: Szépen, nyugodtan, egyszerűen (J. A.: Senkiföldje). Filmvilág, 1993/11. 45–47. p.

József és testvérei – Jelenetek egy parasztbibliából – Panoráma Film Kft., 2003, színes, 35 mm, 97', írta és rendezte: Jeles András; operatőr: Babos Tamás; vágó: Szalai Károly; hang: Kovács György; díszlet: Perovics Zoltán, Turcsány Villő, Nádas Bálint; kreatív munkatárs: Czene Csaba; jelmez: Pártényi Zsuzsa; maszk: Mátrai Sándor; szereplők: Mészöly Dezső, Haumann Péter, Kiss Ferencné (narrátorok), Hunyadkürti György, Nyakó Juli, Bicskei István, Ruttkai Bori, Szakonyi Györk, Debreczeny Zita, Debrei Dénes, Varga Henrietta, Varga Líviusz, Krupa Sándor, Urbán András, Szalontai Tünde, Kiss Ágnes, Barta Tóni, Nagy Misi, Thuróczy Szabolcs, Keszég László
Díj: 2004 – Magyar Filmszemle: rendezői látvány díja.

A 2004-es filmszemle egyik legfontosabb alkotása nem kétséges, hogy Jeles András *József és testvérei* című filmje volt. Képi és nyelvi világa egyaránt unikum, filmnyelvi újítása mehökkentő és szokatlan. Ízig-vérig szerzői film: a forgatókönyvet is a rendező jegyzi, az író Jeles. Nem lehet eléggé dicsérni azt az írói teljesítményt, invenciót, páratlan stílus-készséget, amivel Jeles megalkotja a film irodalmi alapanyagául szolgáló parasztbiblia lenyűgözően eredeti szövegét. Egy olyan ízes, hajlékony, a humor különféle regiszterein szóló, egyszerre bumfordi és cizellált, agyafúrtan szellemes, pajzán és játékos, könnyeden archaizáló stílust – egy egész univerzumot – teremtett, mely csak a legkiválóbbaknak sikerül. (Olvasható: Holmi, 2000. 1. 3–27. p.)

A film hommage *Erdély Miklósnak*, a 60-es, 70-es évek avantgárd, kísérletező művészenek. Erdély *Tavaszi kivégzés* című filmje egyik ihletője a *József és testvérei* narrációs technikájának... Amikor erről a filmről beszélünk, egyetlen percre se feledjük, hogy a látványvilágért, a bibliai történetet körülfogó tündéri, borzongatóan szép árnyjátékért a szegedi *Perovics Zoltán (Peró)* a felelős. (A Grand Café műsorfüzetéből, 2005. február)

Szerintem, hogy ha a nézőnek nem jön be közben, hogy ez egy álom, nem mintha erre nézve bármilyen útmutatás lenne, ha nem döbben rá, hogy ezt azon a nyelven kell olvasni, akkor nem tud vele mit kezdeni. De ha hagyja, hogy úgy menjen, hogy azok az érzékek működjenek, amik és ahogyan álmodás közben, akkor minden magától értetődik, sőt szerintem, még revelatív is. J. A. (A Grand Caféban rendezett anketon, 2004. július 21-én.)

A konferencia támogatói:

nka

Nemzeti Kulturális Alap

mmk

M A G Y A R
M O Z G Ó K É P
K Ö Z A L A P Í T V Á N Y

Magyar Nemzeti Filmarchívum

BALÁZS BÉLA STÚDIÓ

KÉP-SZÍN-HÁZ

SZTE
FILMELMÉLET-FILMTÖRTÉNET
PROGRAM

